

DE PLAATS VAN HET OUDE TESTAMENT IN DE VERKONDIGING.¹⁾

I. DE VRAAG.

Welke plaats behoort het Oude Testament te bekleeden in de prediking der Christelijke kerk?

Wanneer deze vraag met een kort en klaar antwoord af te doen was, zou ze niet gesteld worden. Het is immers ondenkbaar, dat het antwoord dan gedurende welhaast twintig eeuwen theologischen arbeid niet gevonden zou zijn. Het ware dwaze aanmatiging, om in deze nadagen der Christelijke Kerk op aarde nog met nieuwe recepten en formules te komen aandragen.

De wijsheid begint daar, waar een mensch gaat erkennen, dat er onoplosbare problemen zijn. Vandaar tot de blijde erkenning, dat een afdoend antwoord niet eens wenschelijk zou zijn, is nog slechts één stap. Het is onze overtuiging, dat de vraag naar de plaats van het Oude Testament in de verkondiging der Christelijke Kerk zulk een probleem is.

Men geve zich er slechts rekenschap van, wat hier eigenlijk in het geding is. Het Oude Testament is een Heilige Schrift, welks woord den Heere Christus begeleid heeft van de geboorte te Bethlehem in Judea af tot het „Vader, in Uwe handen beveil ik mijnen geest” op Golgotha toe. Christus heeft geen andere Heilige Schrift gekend en naar zijn woord zijn de beslissende dingen in zijn leven geschied, opdat deze Schrift vervuld zou worden. Met andere woorden, Christus heeft zichzelf in den meest volstrekten zin van het woord onder de tucht van wet en profeten gesteld. Mag men dan in de Christelijke Kerk, die Christus prediken moet, de plaats van het Oude Testament in haar prediking tot een voorwerp van discussie maken?

Doch aan den anderen kant moet tevens bedacht worden, dat onze Heer veroordeeld is op grond van deze zelfde Heilige Schrift. Terecht roepen de priesters en schriftgeleerden voor Pilatus' rechterstoel: „Wij hebben een wet, en naar onze wet moet Hij sterven, want Hij heeft zichzelf Gods Zoon gemaakt.” Het Sanhedrin, dat Jezus veroordeelde, kon zich met volle vrijmoedigheid op de wet beroepen. Mag de Kerk, die Christus belijdt, een Heilige Schrift handhaven, krachtens welke haar Heer tot den dood en de vloek verwezen is?

¹ Oorgeneem uit Nieuwe Theologische Studiën, 21, 2 (1938). Uitg. Veenman & Zonen, Wageningen.

Wie op één van deze beide vragen met een kort en klaar „neen” antwoordt, wordt onvermijdelijk door de andere vraag in verlegenheid gebracht. Evenmin is het echter mogelijk, een der beide vragen volmondig bevestigend te beantwoorden, zonder door de andere in het nauw gebracht te worden.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat in den loop der eeuwen de vraag, die ons thans bezig houdt, in theorie en praktijk de meest onderscheiden antwoorden heeft uitgelokt. Het is niet noodig, om aan de hand van het bekende werk van Diestel (*Geschichte des A.T. in der christlichen Kirche*) de eeuwen te doorwandelen; men hoeft de namen van Marcion en Kohlbrugge maar te noemen, om duidelijk te maken, hoever de oplossing en uiteen loopen. Tusschen deze beide uitersten worden vele andere stemmen gehoord. Ook dit is een waarschuwing om niet al te haastig naar een afdoende oplossing te zoeken. Men moet zich niet inbeelden, zelf spoedig te vinden, wat drie maal veertien geslachten van theologen tevergeefs hebben gezocht: een formule, die allen bevredigt.

Echte problemen zijn nimmer met een formule op te lossen, anders zijn ze de moeite van het stellen ternauwernood waard. De zin van een echt probleem ligt veeleer hierin, dat men door het helder te doordenken, uit de sfeer van het intellectueele naar die van het leven brengt, met andere woorden van de vraag een taak maakt. Een taak is echter altijd iemands taak, nooit iets onpersoonlijks. Bij ons spreken over het Oude Testament dienen wij derhalve voortdurend te bekenen, dat wij staan in de kerk, die het Evangelie van Jezus Christus te verkondigen heeft.

Juist daarom moet telkens weer de vraag opkomen, of wij wel het recht hebben, het Oude Testament in de Christelijke verkondiging te gebruiken. Deze vraag komt ditmaal niet op uit de verlegenheid van den Christusprediker, die niet goed weg weet met de geweldige anthropomorphismen, de drastische uitingen van aardsghezindheid en het gebrek aan orde in de Schrift van het Oude Verbond. Dat zijn tenslotte zaken van later orde. Er kan echter een geheel andere vraag gesteld worden, namelijk deze: welk recht hebben wij, om ons meester te maken van de oorkonden eener religieuze gemeenschap, welke de onze niet is? Wat zouden wij moeten antwoorden, wanneer een Rabbijn de Christelijke theologen ten aanzien van hun schriftgebruik beschuldigde van overtreding van het achtste gebod? Is het niet zeer begrijpelijk, dat men als Christelijk Oud-Testamenticus bij de Joden beurtelings een zekere geprikkeldheid en een nog moeilijker te dragen ironie ondervindt?

Is het Oude Testament niet aan het Jodendom geschonken? Ongetwijfeld is de bedoeling van dit geschenk, als van alle genadegaven Gods, deze geweest, dat het door de eerstbegenadigden, de Joden

doorgegeven zou worden aan de geheele wereld. Men kan spreken van een zendingstaak, Israël opgelegd; in een mooi opstel in het Tijdschrift voor Zendingswetenschap, 1929, onder den titel „Oud Israël en de zending”, heeft F. M. Th. Böhl den gang van deze gedachte door het Oude Testament nagegaan, waarbij men enkel betreuren kan, dat het vervolg, de houding van het Joodsche volk ten opzichte van deze taak in later tijd, nog ontbreekt. Gelijk bekend, leeft deze gedachte, dat Israël een roeping tegenover de gansche wereld heeft, bij de besten van het oude volk tot op den huidigen dag zeer sterk. Prachtig is deze idee uitgewerkt door S. R. Hirsch in zijn „Neunzehn Briefe ueber das Judentum”.

Maar als men de zendingstaak van Israël aanvaardt, en zoodoende zichzelf tot gehoorzaamheid aan Israël's boodschap gehouden acht, is het dan niet plicht, om alles te aanvaarden, wat ons geboden wordt? In dit geval dus het geheele Jodendom, met ritën en mondelinge overlevering? Welk criterium hebben wij, dat ons machtigt, het eene deel van Israëls gave aan te nemen, het andere af te wijzen? Men kan niet antwoorden: de Schrift! Want deze is ons zelf slechts door bemiddeling van Israël geschonken. Hebben wij derhalve ook in dit opzicht tegenover het Jodendom wel een zuiver geweten?

Dikwijls wordt op deze vragen aldus geantwoord: ongetwijfeld is het Oude Testament aanvankelijk het eigendom van het Israëlietisch volk geweest. Dit heeft zich echter deze hooge gift onwaardig betoond. Niet alleen heeft het menigmaal zich tot afval laten verleiden, maar ook kunnen wij zien, hoe het Jodendom onder den schijn van de schat der vaderen te behoeden in werkelijkheid bij hardnekkigen trouw aan het uiterlijke de kern van het Bijbelsch getuigenis ontrouw is geworden. De diepste strekking van de eigen Heilige Schrift heeft het niet verstaan of niet willen verstaan. Het Jodendom is afgeweken van hetgeen aan Israël verkondigd is.—Als dit waar is, is daarmede het Oude Testament niemandsland geworden en heeft de eerste aankomende dus het recht, zich er van meester te maken. Als het Jodendom zelf in wezen zijn Schrift verworpen heeft, had de Christenheid het volste recht, dit heiligdom te betrekken.

Maar wie bewijst ons, dat het waar is? Het is langzamerhand wel heel duidelijk geworden, dat de wortels van wat men, in onderscheid van Oud-Israëls godsdienst, het Jodendom pleegt te noemen, zeer diep reiken. Van de Rabbijnen moet men teruggaan naar Ezra en Nehemia, van het tijdperk van restauratie tot den ziener Ezechiël, en van dezen naar Israëls tempelwetten. Tot Mozes is dan niet ver meer. De zuurdeesem van Farizeeën en Sadduceeën is, zoo kan men wel zeggen, van den aanvang in dit meel werkzaam geweest.

Wie geeft ons het recht, om een bepaalde lijn in de ontwikkeling van Oud-Israëls godsdienst als de lijn van Gods voortgaande open-

baring te beschouwen, en een andere, even karakteristieke, als storend bijwerk te verwaarloozen? Het is bekend, dat de toepassing van dit principe op literair-critisch terrein tot allerlei foutieve opvattingen heeft geleid; zou men op godsdiensthistorisch terrein een beter resultaat mogen verwachten?

Ongemerkt zijn we hierbij van de formeele vraag naar ons recht op gebruik van het Oude Testament op de zeker niet minder belangrijke vraag naar ons recht op interpretatie van deze Schrift in Christelijken zin gekomen. Welk recht hebben wij, om de Oud-Testamentische Schriftuur niet van eigen uitlegging te laten zijn? Men ondervindt in de praktijk telkens, dat lang niet alles, wat wij in het Oude Testament vinden, op een willekeurig oogenblik in Christelijken zin geïnterpreteerd kan worden. De geschiedenis van de Messiaansche teksten draagt een vrij tragisch karakter. Er is geen enkele van de gebruikelijke adventsteksten, waar men niet van tijd tot tijd geducht mee verlegen kan zitten. Welk recht hebben wij dan op een Messiaanschen uitleg? Stemt de exegese van de Middeleeuwsche, anti-Christelijke Joodsche Bijbeluitlegging niet veel meer met de resultaten van de hedendaagsche wetenschap overeen, dan wat de apostelen en kerkvaders in het Oud-Testamentische woord hebben gezien?

En hoe staat het met die stukken, die men zelden of nooit Christelijk interpreteren kan? Hebben wij het recht, ze te verwerpen, hetzij door openlijke veroordeeling, hetzij door stilzwijgenden voorbijgang? Daar is de derde rechtsvraag: Mag men deelen uit het Oude Testament verwerpen? In de praktijk doen wij het allen, al is het slechts door ons stilzwijgen. Wie geeft ons het recht, waar wij sommige stukken tot den hemel toe verheffen door ze in de Christelijke verkondiging op te nemen, om andere tot het doodenrijk neer te stooten, doordat wij er over zwijgen, als de gemeente bijeen komt?

2. DE TAAK.

Zoo zijn wij er dan toe gekomen, een drietal rechtsvragen te stellen, waarop het antwoord niet gemakkelijk te geven is. Het is nuttig en noodig, deze vragen goed tot ons door te laten dringen en niet te snel tot de beantwoording daarvan over te gaan. Want zoodoende leert men in ieder geval verstaan, dat het gebruik van het Oude Testament in de prediking der Christelijke Kerk niet zulk een natuurlijke zaak is, als velen wel schijnen te denken. Het is altijd een waagstuk. Een waagstuk echter mag men, zoo men God niet verzoeken wil, enkel in het geloof ondernemen.

Het geloof is in de eerste plaats gehoorzaamheid. Onder het beslag van het geloof zal men niet terstond van rechten gaan spreken. Daar is het eerder gepast, zijn plichten te gaan overwegen, op het voetspoor van den Apostel wiens eerste geloofswoord was een: „Heer,

wat wilt Gij dat ik doen zal?" Wij zullen derhalve de rechtsvragen voorloopig onbeantwoord laten: wij hebben door ze ons te stellen, verstaan, dat onze beschouwing en ons gebruik van het Oude Testament geloofszaak moet zijn, en wenden ons daarom tot een vraag, die veel meer tot het wezensgebied van het geloof behoort, namelijk deze, of wij een taak hebben ten aanzien van het Oude Testament. Het gaat ons nu dus niet meer om wat wij mogen, maar om wat wij moeten doen met de Schriften van het Oude Verbond.

De taak van iederen geloovige is het verkondigen van de verlossing door Jezus Christus, welke verlossing in Schrift en Belijdenis nader beschreven is als een rechtvaardigmaking door het geloof. Wij hebben te verkondigen, dat Gods eer hierin is gelegen, dat Hij den zondaar rechtvaardigt, buiten de werken der wet om. Door deze verkondiging, waartoe God menschen door den Heiligen Geest gebruikt en bekwaamt, wordt het verlossingswerk, dat in en door Christus volbracht is, van dag tot dag toegepast op alles, wat in Gods raadsbesluit begrepen is.

Wanneer wij hiermede het wezen van alle prediking, die den naam van „Christelijke” dragen mag, hebben aangeduid, dan kan daar niets anders uit volgen, dan dat ieder onderdeel van deze prediking op de een of andere wijze de structuur van het geheel zal vertoonen. Het is immers met de Christelijke boodschap niet zoo gesteld, dat zij bestaan zou uit een stel onderling niet of ternauwernood samenhangende waarheden; integendeel, ieder onderdeel daarvan draagt de kenmerken van het geheel. Zoo zal men ook bij de prediking ernst moeten maken met deze gedachte, dat de vervulling van het Oude Testament in Christus dezelfde structuur draagt als de kern van het Evangelie, namelijk die van de rechtvaardiging van den zondaar. En waar wij helaas in ons theologisch spraakgebruik de rechte termen missen, om te beschrijven, wat onze Heer feitelijk aan het Oude Testament heeft volbracht—het woord „vervullen” is immers sterk afgesleten en eischt zelf uitvoerige exegese—daar ligt het voor de hand, om ter verduidelijking van onze taak tegenover het Schriftwoord te zien naar hetgeen God in de prediking aan menschenzielen volbrengt. Zoo krijgen wij derhalve een zekere parallelie tusschen de rechtvaardiging van den zondaar en de vervulling van het Oude Testamentisch woord. Natuurlijk moet deze parallelie niet zonder een zekere behoedzaamheid worden aangewend. Wanneer men ze tot een gelijkheid maakt, komt men onvermijdelijk tot ongerijmdheid. Het gevaar is groot, dat men al te vindingrijk wil zijn. Doch wanneer men deze gevaren ziet en er zich voor hoedt, geeft de geschetste parallelie ons een klare aanwijzing voor de wijze, waarop de Christelijke prediker het Oude Testament te benaderen heeft.

Het moet ons immers te denken geven, dat Christus zoo vele malen zich een Oud-Testamentisch woord eigen maakt, zonder dat wij elken keer duidelijk kunnen zien dat dit woord ook „werkelijk”, in den oppervlakkigen, bloot historischen zin, waarin wij het woord „werkelijk” vaak gebruiken, een voorspelling van de gebeurtenissen van het jaar 30 is te noemen. Blijkbaar is het „vervullen” nog heel wat anders dan een bloot „laten uitkomen”. Het is veeleer een Neuprädikation; door Christus' woord en daad krijgt het Oud-Testamentisch woord eerst recht zin. Heel duidelijk komt dat uit in Israëls offerdienst. Op het voetspoor van den Brief aan de Hebreëen belijden wij, dat alle Oud-Testamentische offerande een heenwijzing naar Christus' zelfofferande aan het kruis is. Dan is het echter onmogelijk, te ontkennen, dat de offerdienst en het gebod daartoe zijn zin pas achteraf, door Christus, heeft gekregen. Het is eerst door het eenig volmaakte offer, dat wij in Israëls offers iets anders dan een algemeen menschelijk stuk „natuurlijke” religie kunnen zien.

Wij kunnen derhalve met overdracht der terminologie zeggen, dat Christus door zijn gebruik van het Oude Testament het Oude Testament verlost en gerechtvaardigd heeft. Hij heeft het zijn eigenlijken, eeuwigen zin geschonken; deze zin valt er niet uit te lezen buiten Christus om, evenmin als ik buiten Christus om in mijn medemenschen een geroepen heilige en een kind van God kan zien, terwijl toch deze roeping en dit kindschap de eeuwige zin van het menschebestaan zijn moet. Vervulling en Rechtvaardiging zijn derhalve nauwverwante begrippen.

Onze Heer heeft tijdens zijn aardsche omwandeling tot sommigen het woord van vergeving der zonden gesproken, en heeft voor zijn Hemelvaart aan zijn discipelen het zedingsbevel gegeven: predikt het Evangelie aan alle creaturen. In het boek der Handelingen zien wij, hoe trouw en moedig de apostelen dit bevel hebben gehoorzaamd. Evenzoo heeft de Heer ook enkele woorden uit het Oude Testament „gerechtvaardigd” en den predikers van het Evangelie de taak gewezen, dit werk voort te zetten en heel de Schrift van het Oude Verbond tot haar eeuwigen zin te brengen. In brieven gelijk die aan de Hebreëen of die aan de Galatiërs zien wij, hoe trouw en moedig de Apostelen ook aan deze taak gewerkt hebben. De oude Kerk heeft niet gearzeld, deze taak zoo goed als het zedingsbevel over te nemen, en beide opdrachten hebben menigmaal tot daden geleid, die wij vermetel achten. Des te meer hebben wij ons aller Moeder te eeren.

Onze arbeid aan het Oude Testament is dus een deel onzer gehoorzaamheid. Naar het recht van dezen arbeid hoeft nu niet meer gevraagd worden. Doet men het toch, dan luidt het antwoord, dat dit het recht der liefde is, het recht Gods om van een zondaar een

rechtvaardige te maken, het recht Gods om een oude schepping te herscheppen tot een nieuwe. Tot dezen arbeid heeft God menschen geroepen, en deze weten dat zij dus niet in de eerste plaats tot interpretatie van oude teksten, maar tot zingeving in Christus geroepen zijn. Wij zijn ons dus zeer wel bewust, dat onze uitspraken over Oud-Testamentische teksten geen analytische, doch synthetische oordeelen zijn, evengoed als de rechtvaardiging van zondaars. Wij laten de Joodsche en de historisch-kritische uitlegging in haar recht staan, maar brengen zelf iets, dat meer is.

In dit verband ware het wellicht niet ongepast, te letten op het verschil tusschen exegese en interpretatie. Het verschil ligt niet in de woorden of hun etymologieën, maar in ons tegenwoordig spraakgebruik. Men spreekt van interpretatie van Homerus, niet van exegese van Ilias of Odyssee. Men zou misschien van het laatste mogen spreken, als wij deze geschriften waarlijk als heilige geschriften beschouwden, en er onze regels voor geloof en leven uit afleidden. Dat deed Horatius nog, getuige zijn tweede brief uit het eerste boek der Epistulae. Wij doen dat niet. Dies interpreteren wij Homerus; ook het Oude Testament kan men interpreteren; maar exegese is daar, waar de prediker spreekt tot de gemeente. Het is ambtelijke, kerkelijke arbeid, en veronderstelt een canon.

Van hieruit worden vele dingen duidelijk.

In de eerste plaats wel dit, dat wij nimmer voor het Oude Testament als zoodanig een apologie hoeven te schrijven. Voor de rechtvaardiging van een zondaar is het niet noodig integendeel slechts schadelijk, als men betoogen gaat, dat deze mensch in den grond nog zoo kwaad niet was. Te gelooven in de vergeving der zonde beteekent in de eerste plaats, de zonde te belijden. Als het Oude Testament in zich zelf onberispelijk was, had het de verkondiging niet noodig. Daarom aanvaarden wij ten volle al de bezwaren, die er tegen het Oude Testament ingebracht kunnen worden. Zeker, het is het Jodenboek; zeker, het is een boek vol bloederigheid; zeker, het draagt op verscheiden plaatsen een in hooge mate amoreel karakter; zeker, er is veel aardschgezindheid in; zeker, zeker! Noem uw bezwaren maar op, stort de fiolen van uw verontwaardiging er maar over uit! Humanist en rassenmaniak, op dit eene punt mirabile dictu vereenigd, mogen zeggen wat zij willen, en wij geven hun bij voorbaat gelijk — aan het eind van alles staan zij toch als de Farizeeërs bij de zondares, zoodra Christus één woord uit dit boek tot het zijne maakt. Wie meent, dat zijn bezwaren tegen het Oude Testament het laatste zijn, dat over dit boek te zeggen is, wordt ontmaskerd als Farizeeër, die niet gelooft in de rechtvaardiging van een zondaar, en draagt daarmede zijn oordeel in zich.

Een tweede opmerking sluit hierbij aan. De zondaar houdt door zijn zonde niet op, zij het dan ook tegen zijn wil en bedoeling, schepsel Gods te zijn. Het beeld Gods in hem is wel totaal bedorven, maar niet vernietigd. In de verlossing wordt openbaar, wat de zonde verhulde. Zoo mogen wij ook, krachtens het gebruik, dat Christus van het Oude Testament maakte en de taak, die Hij ons dienaangaande op de schouders heeft gelegd, het Oude Testament erkennen als Gods Woord. Maar het is in zichzelf een woord, dat in de zonde is gesproken, voor de verlossing was volbracht. Het is een woord, dat gesproken is in de sfeer der zonde. Niet, dat het als zoodanig een zondig woord is; men moet de parallel tot den zondaar niet tot een gelijkheid maken. Maar het is een woord, dat ingaat op de zonde.

In dit woord wordt dus de echtscheiding toegelaten, „vanwege de hardigheid uws harten,” ofschoon het „van den beginne af niet alzo is geweest.” In dit woord wordt vanwege den gruwel van de onbeperkte bloedwraak de vergelding beperkt tot oog om oog en tand om tand. In dit woord wordt van wege de onheiligheid des levens de heiligheid van bepaalde plaatsen, tijden en personen geboden. In dit woord wordt de zonde met anderer zonde vergolden. Dikwijls is het moeilijk, te gelooven dat dit woord Woord Gods is. Men kan het als zoodanig alleen aanvaarden in het geloof, d.w.z. door er de rechtvaardiging uit het geloof, de verlossing door Christus op toe te passen. Maar deze openbaart dan ook het van-God-gegeven zijn van deze schrift. In dien zin is het waar, dat wij het Oude Testament als Gods Woord erkennen, omdat Christus dit ook heeft gedaan. Dat is namelijk niet een zich conformeeren aan een uitwendige autorisatie van het Oude Testament door Jezus, maar gehoorzaam geloof aan de daad van Christus, waardoor Hij deze schrift gerechtvaardigd heeft, haar een nieuwen en eeuwigen zin geschonken.

Nu zou men kunnen vragen, waarom wij aan het Oude Testament dan toch een principeel andere plaats toekennen dan aan de godsdienstige geschriften, die bij andere naties, b.v. in den kring der Indische volkeren, als heilig gelden. Het is bekend, dat reeds dikwijls de gedachte geopperd is, om bij de prediking der zending de godsdienstige literatuur der heidenvolkeren, waaronder men werkt, als „Oude Testament” een gedeeltelijke erkenning te doen vinden. Daar zijn bezwaren tegen. Voor de rol van „Oude Testament” zijn de heidensche geschriften niet arm genoeg. Dit is namelijk het bijzondere van het Oude Testament, dat het zulk een „open” karakter draagt. Het is niet afgesloten, het vindt in zichzelf geen evenwicht, het heeft meer van een vraag dan van een boodschap, meer van een kreet dan van een wereldbeschouwing. De armoede van het Oude Testament is zijn voorrecht. Het draagt op iedere bladzijde het karakter van het onvervulde, onverloste. De andere godsdienstige geschriften zijn veel

meer af. Het Oude Testament is naar Christus' kant geheel en al open. Het eindigt met een zwijgen van vier eeuwen, wat de historische boeken aangaat; wat de profetische boeken betreft, met de verzekering dat God nog komen moet. Het is een ouverture zonder daarop volgende handeling, een inleiding tot een ongeschreven stuk, een poort zonder heiligdom.

Op het Woord van het Oude Testament zijn de zaligsprekingen van toepassing: zalig zijn de armen van geest, zalig zijn die treuren, zalig zijn die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid . . . Zalig is deze Schrift, want haar armoede wordt vervuld door den rijkdom van Christus, haar droefheid vraagt om vertroosting van het Nieuwe Verbond, haar honger en dorst wordt gestild door het ware Brood, dat uit den hemel is nedergedaald en het levende Water, dat in haar wordt als een fontein.

De heidensche godsdienstige geschriften zijn veel te rijk; ze hebben veel te veel te vertellen. Er valt weinig meer aan te vervullen. Er is dikwijls geen ruimte voor een Verlosser. Het Oude Testament roept erom, ook daar waar niet met zooveel woorden van een Messias wordt gesproken. Hoe schriller de kreten zijn, des te meer plaats is er voor het woord van den Heiland. Het Oude Testament is vol van armoede uit den Heiligen Geest.

Het is waarschijnlijk ook wel hierom, dat de Brief aan de Hebreëen, de uitvoerigste confrontatie van Oude en Nieuwe Testament die wij bezitten, zoo sterk den nadruk legt op het negatieve in het Oude Verbond. Dat negatieve is het waardevolle, niet in dien zin, dat het in zichzelf beteekenis zou hebben, maar zoo, dat het plaats laat voor de vervulling door Christus. Het zuigt Christus' vervullingswoord naar zich toe, gelijk zondaren en tollenaars zijn genadeverkundiging uitlokten.

In dit verband is het merkwaardig, dat de Brief aan de Hebreëen, wanneer hij over het geloof onder het Oude Verbond komt te spreken, de sfeer van het negatieve niet verlaat. In Hebreëen 11 komt telkens het woord „niet" voor. Er wordt gesproken van een mensch, die vermoord is; van een mensch, die weggenomen is; van een mensch, die zich beangst in een ark verschuilde; van een zwerver zonder vaderland; van vaders, die stervende zegenen; van een leidsman, die verborgen werd in een biezen kistje, paleis en woestenij; en tenslotte van een vrouw, die een hoer was. Deze allen zijn in zich zelf onvolmaakt geweest, opdat zij met ons de volmaaktheid in Christus zouden ontvangen. Gelijk zij zonder Christus menschen zijn met een tekort, zoo ligt ook de waarde van het Oude Testament in zijn armoede.

Als predikers van Christus zijn wij geroepen, deze armoede te vervullen met zijn rijkdom. De Heilige Geest gebruikt ons tot deze taak. Daarbij hebben wij te bedenken, dat roeping nooit een vage

algemeenheid is, maar het meest concrete wat er bestaat. Ik ben niet geroepen, om een abstracte menschheid te dienen — meen ik dat, dan ga ik met priester en Leviet op naar Jeruzalem — maar om den naaste, dien ik door Gods bestel op mijn weg vind, te helpen, hem heffende op mijn eigen beest. Zoo hebben wij een roeping tegenover afzonderlijke woorden uit de Heilige Schrift van het Oude Testament. Gods Geest bepaalt ons van tijd tot tijd bij een woord, een boek, een gestalte, een pericoop. In den regel geschiedt dit door den weg der middelen; de Samaritaan kwam „bij geval” voorbij en werd met innerlijke ontferming bewogen. Zoo zullen wij menigmaal door uiterlijke oorzaken gedwongen worden, ons met een bepaald gedeelte bezig te houden; zelfs het openvallen van den Bijbel en de volgorde van onze dagelijksche Bijbellectuur spelen hier een rol. Anderzijds ook onze innerlijke bewogenheid; waarom zou God ook onze psychische gesteldheid niet gebruiken, wanneer Hem dit behaagt? Niet iedereen voelt zich aangetrokken tot het boek Leviticus; niet iedereen heeft blijkbaar tegenover die woorden een roeping. Dat zij volmondig erkend, maar even volmondig ook, dat God een ander wel kan roepen, om ook ceremonieele wetten te rechtvaardigen door de verlossing, die in Jezus Christus is; wij mogen dan niet te snel van inlegkunde spreken. De rechtvaardiging van een zondaar zou overigens een goddelijke inlegkunde genoemd kunnen worden.

Immer moeten wij bedenken, dat het bepaalde woord, waarvoor wij geplaatst worden, op dat oogenblik voor ons de Schrift is. Het geheel der Heilige Schrift van het Oude Verbond vindt zijn spits in het woord, waarvoor wij op dat oogenblik geplaatst zijn. Aan dit eene woord moet de zin van het geheel worden afgelezen, en in dit eene woord aan het geheel de genade van Jezus Christus toegebracht. Het opzoeken van bepaalde „mooie woorden” uit het Oude Testament brengt weinig zegen. Wij kiezen immers ook geen bepaalde sujetten voor onze ambtsbediening uit, doch worden telkens tegenover een mensch geplaatst, die de gelijkenis van den aardschen Adam draagt en wien wij den hemelschen verkondigen.

III. HULP EN ZEGEN.*

Uit deze levende houding tot het Oude Testament volgt, dat wij niet moeten vermeenen, dat wij op ieder willekeurig oogenblik van ieder willekeurig woord uit het Oude Verbond den Christologischen zin zullen kunnen aangeven. Vraagt men zichzelf op een willekeurig oogenblik van een willekeurig boek of een willekeurig gekozen tekst: welk verband heeft deze schrift met Christus? dan is er alle kans, dat het antwoord achterwege blijft. De Heilige Geest laat zich niet verzoeken, en leent zich niet voor theoretische proefnemingen. Maar evenmin zal men ooit van een bepaald woord kunnen zeggen: dit blijft

in alle eeuwigheid verstoken van de verlossing, die in Christus Jezus is. Wij belijden de onwederstandelijke werking van den Heiligen Geest. De geschiedenis der exegese, een buitengewoon belangwekkend en veel te veel veronachtzaamd deel der Kerkgeschiedenis, kan op dit punt bijzonder verhelderend werken. Ik denk b.v. aan de behandeling van boeken als Prediker en Job, die, nadat ze jaren lang een bron van verlegenheid voor velen zijn geweest, plotseling kroongetuigen van Christus blijken.

Het is een ijdel streven, een doorlopende Christologische commentaar op alle boeken van het Oude Verbond te willen leveren. Zoo menschelijk ordentelijk werkt de Heilige Geest in den regel niet. Hij verplaatst zijn dienaren van Samaria naar den weg naar Gaza, welke woest is, en vandaar naar Azotus; Hij verhindert geheel Azië door tot Troas toe het Woord te spreken. De toepassing van Christus op het Oude Testament is ambtsbediening en draagt een charismatisch karakter; de leiding van den Heiligen Geest in het zeer concrete hier en nu is de albeslissende factor.

Vandaar dat er bezwaren bestaan tegen pogingen, om toch iets, dat naar zulk een doorlopende commentarieering zweemt, tot stand te brengen. Men doet dan haast, alsof men den Geest niet met mate ontvangen had. Het blijft achter bij een doen alsof. Aan het welbekende, boeiende boek van W. Vischer, *Das Christuszeugnis des Alten Testaments*, kan men dat merken. Want eenerzijds is het verre van een doorlopende commentaar, en anderzijds is het dikwijls ook verre van Christusverkondiging. Menigmaal komt er, waar de schrijver iets wil zeggen, ofschoon hij het niet kon, een min of meer gnostiek theologoumenon voor den dag, dat aan een tekst een schijn van rijkdom geeft, in plaats van er de armoede naar den Heiligen Geest van te openbaren. Ik haast mij echter, hier op te laten volgen, dat op tal van andere bladzijden Christus verkondigd wordt op een wijze, die tot luisteren dwingt.

Zal men dan toch maar dit en dergelijke boeken als „handboeken” voor zijn prediking gebruiken? Dat valt ten zeerste af te keuren. Wij kunnen den tekst niet gaan bezweren bij Jezus dien een ander predikt. Er vallen geen recepten te geven en geen kan ons zeggen: dit moet gij in dit woord hooren. De gave Gods wordt niet voor geld verkregen. Wij kunnen luisteren naar een ander en ons verblijden over hetgeen Gods Geest door hem aan het Schriftwoord volbrengt; wij kunnen zijn ambtsbediening niet becritiseeren, maar evenmin copieeren. Zelf moeten wij een levende houding tot het tekstwoord winnen.

Er is dus geen reden, op eenmaal de historisch-critische of de godsdiensthistorische commentaren overbodig te achten. In het bijzonder is hier een woord ten gunste van sommige oudere, negentiende-eeuwsche, commentatoren op zijn plaats. Ik denk aan mannen als

Delizsch (den vader), Hitzig, e.d. Deze geleerden wisten nog tot in de puntjes, wat Hebreeuwsch is: latere geslachten met hun velerlei praeoccupaties op Babylonisch, Sumerisch, Hetietisch enz. terrein hadden daar niet zoo'n aandacht voor. De historische commentaar verleent ons bij onze ambtsbediening aan den tekst dezelfde hulp, als kennis van uiterlijke en innerlijke levensomstandigheden bij de zielszorg. Natuurlijk is zielszorg oneindig meer dan sociologie en psychologie, en even natuurlijk is de verkondiging ook oneindig meer dan reproductie van betgeen men in de welbekende commentaren-reeksen vindt. Het is noodig, zich steeds bewust te blijven, dat een commentaar ons het wezenlijke niet geeft. Maar juist dit is zulk een machtig middel, om tot het waarachtig dienen van den tekst te komen. De beste preeken vinden wellicht hun aanleiding in ongeduld over het tekort van den commentaar. Het is het goddelijk recht van den prediker, den arbeid der historici eenvoudig als voetschabel te gebruiken, en zij zullen de eersten zijn, die zich over een dergelijk gebruik verheugen.

Het spreekt vanzelf, dat men, wanneer men zich zijn afhankelijkheid van den Heiligen Geest bewust is, dikwijls ten aanzien van vele stukken zal moeten zeggen: ik zie het nog niet. Dergelijke stukken moet men dan laten liggen. Natuurlijk mag dit niet dan na ernstige studie geschieden, en natuurlijk pleit dat niet tegen het stuk, dat men laat liggen. 't Is in wezen enkel een erkenning, dat men het doorzicht in dit deel der Heilige Schrift nog niet ontvangen heeft. Het zwijgen over bepaalde stukken, van het Oude Testament is geen verdoemen van die stukken, doch een betuiging van eigen onmacht. Het recht tot zwijgen is het recht van ons onvermogen. Alle hoogmoedig oordeelen is hier dus volkomen uitgesloten.

Daar er in de leiding van Gods Geest, hoe wonderlijk deze ons ook dikwijls verrast, toch onmiskenbaar een zekere orde is, kan men verwachten, dat iedere tijd zijn eigen onverteerbare brokken aanwijzen zal. Er bestaat zoo iets als een collectief laten liggen. Dat doen wij op het oogenblik b.v. met het boek der Spreuken, dat een eeuw geleden — men denke aan Van der Palm! — als een der voornaamste boeken van het Oude Verbond gold. Goed verstaan, is dit echter niet anders dan een laten liggen tot later. Als een verstandig huisvrouw zegt de Kerk: het kan later altijd nog te pas komen, zelfs wanneer een Luther om verwijdering van bepaalde boeken uit den Bijbel vraagt. Dat is het wezen van de handhaving van den canon, een hoogst gewichtige taak der Kerk, waaraan het kerkvolk meer heeft gedaan dan de theologen.

Het gebruik van het Oude Testament in de verkondiging, zoo hebben wij gevonden, is een taak, die ons is opgelegd. Gehoorzaamheid in deze taak schenkt zegen voor hem, die ze volbrengt. De

wondere rijkdom van Christus gaat op zeer bijzondere wijze voor ons open, als wij zien, hoe Hij de vervulling is van het Oude Testament. Gelijk een mensch, die de vergeving der zonden in Christus voor zichzelf aanvaard heeft, onvermijdelijk een prediker van het Evangelie wordt, zoo wordt ook het woord van het Oude Testament tot een getuige van de kracht van Christus. Het Schriftbewijs mag nimmer een poging zijn, de autoriteit van Christus op een anderen grondslag dan op dien van zijn eigen wezen te doen rusten; maar wel is het, schriftbewijs een getuigenis van de macht van Christus, een teeken zijner eeuwige genade. Wij gelooven niet Christus om der profetieën wil, maar wij gelooven de profetieën om Christus wil.

Voortdurende gehoorzaamheid in deze taak schenkt meerdere genade. Gelijk in de voortdurend herhaalde bekeering de zelftucht een plaats krijgt, en men, bij volkomen aanvaarding van de justificatio forensis, toch van een vorderen, hoe paradoxaal dan ook, op den weg der heiligmaking mag spreken, zoo mag men ook verwachten, dat men, bij gehoorzaamheid aan zijn taak, met steeds meer geloof en hoop en liefde tegenover zijn tekst zal komen te staan. Er is een vordering in schriftinzicht, die niet in de eerste plaats uitbreiding van kennis, maar vermeerdering van verlangen naar de openbaring van Christus' heerlijkheid is. Deze dingen zijn niet enkel een persoonlijke, maar ook een collectieve waarheid. De exegetische traditie van de Christelijke Kerk draagt schatten van geloof en liefde in zich, waar men niet dan tot eigen schade en tot nadeel der gemeente aan voorbij kan gaan. Met smart kan men soms bemerken, hoe weinig wij deel hebben aan dezen schat der Kerk. Een van de beste dingen, die men van de hedendaagsche theologie zou kunnen verwachten, zou de vorming van een nieuwe exegetische traditie zijn, die in aansluiting bij de bestaande ons de vaste vormen gaf, waarin de levende verhouding tot den tekst, die ik trachtte te schetsen, tot openbaring kon komen. Traditievorming is echter niet iets, waartoe men zich zetten kan, geen zaak van eigenwilligheid. Dies blijven wij hopen, op hoop tegen hoop.

Hier zou de vraag opgeworpen kunnen worden, hoe dikwijls men uit het Oude Testament behoort te preeken. Uit al het voorgaande blijkt, dat ook op dit punt geen vaste voorschriften gegeven kunnen worden. Bovendien moet dan gevraagd worden, wat dat eigenlijk is, „preeken uit het Oude Testament.” Feitelijk doen wij dat nooit: wij staan in het Nieuwe Verbond. Wanneer men onder „uit het Oude Testament preeken” verstaat: zijn tekst en eventueel ook zijn pericop uit het Oude Testament kiezen, dan dient gezegd te worden, dat de tekstkeuze hier waarlijk het een en al niet is. Veel belangrijker is het dat men zich in de preek zelf telkens tot het woord van het Oude Verbond wendt. Dat zal haast bij iederen tekst uit het Nieuw Testament mogelijk zijn. Wanneer men er zich op toelegt, in zijn prediking

telkens van het Nieuwe Testament naar het Oude, en vervolgens van het Oude naar het Nieuwe te gaan, kan men heel wat verwijzingen naar hedendaagsche romans en heel wat stichtelijke anecdotes achterwege laten. Het ligt in de lijn van al het voorafgaande, dat wij het Oud-Testamentisch woord vanuit het Nieuw-Testamentische benaderen; dat is voor ons, als Christelijke predikers natuurlijker en gemakkelijker dan andersom.

Wat is ons bij het volbrengen van deze taak noodig?

In de eerste plaats eerlijkheid. Wij moeten voor ons zelf en anderen weten, wat wij doen. Wij moeten niet meenen, dat wij het Oude Testament historisch interpreteren. Er is een fundamenteel onderscheid tusschen de literaire en de theologische faculteit, een onderscheid dat onzen eigenaard als theologen uitmaakt, en dat wij dus, zoo wij eenige fierheid bezitten, niet zullen verloochenen. Wij bedrijven in onze exegese van het Oude Testament geen oudheidkunde, wij verkondigen nieuwe genade. Wij moeten ons zeer wel bewust zijn, dat wij uit den schat der Kerk, de zoenverdienste van onzen Heiland, iets aan den inhoud van het Oud-Testamentisch woord toevoegen, dat wij gedurig bezig zijn, het te vervullen. Dat doet de classicus, die Homerus interpreteert, niet.

Dat beteekent echter geenszins, dat wij daarom al wat ons uit de literaire wetenschappen toevloeit, voorbij kunnen laten stroomen. Integendeel. Om ons werk te kunnen doen, moeten wij ook de uiterlijke en innerlijke omstandigheden van het Oude Testament kennen. Wie boven literair-historische waarheid uit rijzen wil, moet er eerst mee klaar zijn. Een appel moet geschild worden. Maar wij willen trachten, de schil niet voor het eenige aan den appel te houden. Wij hebben, vooral bij de lectuur van buitenlandsche werken, wel eens den indruk gehad, dat men ons deze ietwat wonderlijke overtuiging wilde opdringen.

Abusus non tollit usum. Grammatica, geschiedenis, tekstcritiek en literaire analyse kan niet gemist worden. Maar men moet ze vooral als hulpmiddelen beschouwen, om met behulp van deze dikwijls ietwat droge studiën door te dringen tot de kennis van den inhoud en de waarde van het Oude Testament. De wezenlijke kennis van den inhoud zal vooral bestaan in het begrijpen der terminologie. Wie Hebreeuwsch kent, is daarmede nog niet gestegen tot het verstaan van de woorden der Heilige Schrift. Door lange persoonlijke studie eerst — Prof. Noordtzij werd niet moede daarop te wijzen — leert men voelen, wat er hangt om woorden als gerechtigheid, trouw, verbond, genade. De inhoud van dergelijke woorden is zelf het Evangelie nog niet; men hoede zich voor de misvatting, als zou er een systeem van Bijbelsche begrippen zijn, dat wij bij wijze van Bijbelsche levens- en wereldbeschouwing aan onszelf en anderen zouden moeten opdringen.

Dan krijgt men weldra het groteske schouwspel, dat de eene theoloog den anderen verkettert op grond van de anthropologie. Maar de kennis van dergelijke begrippen is nuttig, omdat ze in Christus vervuld zijn. Dat vervullen is het Evangelie, en de vormen, waarin het Evangelie tot de wereld komt, zijn niet zonder belang voor ons recht verstaan der heilsboodschap, terwijl wij anderzijds ons Evangelie niet recht kunnen toepassen op den tekst, zoo wij niet weten, waar de ledige ruimten zich bevinden.

Om de waarde van het Oude Testament te verstaan, die paradoxale waarde, die wij vooral in zijn openheid, zijn armoede uit den Heiligen Geest, hebben gevonden, is kennis van de oude wereld noodig. De theoloog moet iets weten van den bonten rijkdom der Babylonische religie, waarbij de armoede van het Oude Testament afsteekt gelijk de soberheid van onze kerkgebouwen en liturgie bij de pracht van Rome's kathedralen en hoogmissen. Sinds enkele jaren kunnen wij, dank zij de ontdekkingen van Ras Sjamra, ook iets verstaan van wat Izebel in Israël invoeren wilde, en al weer worden wij getroffen door de zwierige weelde van het heidendom. Wij gaan zoo steeds meer verstaan, welk een moed er noodig is geweest, om gelijk de profeten met voorbijgaan van al deze pracht en mystieke wijsheid zich te bepalen bij het éene noodige. Men moet al deze ijverende Martha's hebben gezien, hoe ze bezig zijn met veel dienens, voor men ten volle verstaat, wat het beteekent, dat Maria aan de voeten van den Heer zit te luisteren.

Eerlijkheid en kennis zijn echter nog niet alles. Ze moeten door ons nagejaagd worden, maar het wezenlijke ligt immer buiten de sfeer van onze moreele verplichtingen. Het wezenlijke, ook in onze verhouding tot het Oude Testament, ligt buiten hetgeen wij kunnen verwerven door eigen kracht of Godzaligheid. Het wezenlijke is de genade van den Heiligen Geest. Zijn komst kunnen wij niet forceeren. Wij kunnen enkel verstaan, dat wij Hem noodig hebben, uit den weg ruimen, wat in den weg staat: gewichtigdoenerij en onkunde, en verder luisterend wachten. Den Heiligen Geest kunnen wij elkander niet verzekeren, maar Gode zij dank wel toebidden. En dat is uiteindelijk meer.